

ENFLASYON DÖNEMLERİNDEKİ PARACI POLİTİKALARDA ÜCRETLERİN FİYATLARA GÖRE ENDEKSLENMESİ GEREĞİ

M. Erol İYİBOZKURT*

Ülkemizdeki 24 Ocak 1980'e kadarki fiyat yükselmeleri incelendiğinde, fiyat yükselmelerindeki en önemli etkenin uygulanan structuralist (yapısalcı) politikalar olduğu görülür. Bu görüşe göre; enflasyon, yapısal darboğazların sonucudur. Yapısal darboğazlar ise büyüme için gerekli ithalat, hammadde ve kıt sermayeden kaynaklanır. Ekonomik büyüme ancak enflasyonla birlikte gerçekleştirilebilir. Bu nedenle enflasyonu önlemek birinci amaç değildir; birinci amaç ekonomik gelişmeyi sağlamaktır. Açık bütçe politikası ve para arzının arttırılması ile enflasyon oluşur. Enflasyon sonucunda emek dışındaki faktör fiyatları (cebrî tasarruflar yoluyla) reel olarak artar; reel ücret oranı düşer. Ekonomide sermaye birikimi artar. Ekonomik büyüme başlar ve toplam talebin artması ayrıca reel ücretin düşük tutulmasıyla da işsizliğin azalması beklenir. Fiyat hareketlerinin durması, yatırımları iten gücün ortadan kaldırılması ekonomik gelişmenin durması demektir.

Uygulanan bu politika sonucunda ekonomimiz 24 Ocak öncesini yaşamış ve bu tarihte istikrar programıyla monetarist (paracı) politikalar yürürlüğe konulmuş, piyasa mekanizmasının etkin çalışması amaç edinilmiştir. Bu amaca yönelik olarak sıkı para politikası, günlük döviz kurları ilanı, KİT ürünlerine ve petrole zamlar, devlet sübvansiyonlarının kaldırılması vb. önlemlerin uygulanmasına başlanmıştır.

Monetarist uygulamalarda enflasyonu önlemek için gerçekten sıkı para politikasına başvurulur. Fiyat istikrarının ekonomik gelişmeye müsait bir zemin hazırlayacağı düşüncesi hakimdir. Monetaristler ayrıca fiyat istikrarıyla politik istikrarında geleceğini belirtirler. Böylece dış yatırımlar için uygun bir zemin de doğar; turizm gelirleri artar, ithalat kapasitesi güçlenir ki, bütün bunlar ekonomik gelişme için yurt içi kaynakların harekete geçmesi kadar önemlidir¹.

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

1 Makro ekonomi açısından yapısalcı ve paracı ayrımı çok kaba bir ayrım olmaktadır. Bu konuda en iyi ayrım kanımızca J.E. Meade'inkidir. J.E. Meade esnek fiyatlardan hareket eden grubu *Keynesyen olmayan* (non-Keynesian) olarak niteleyerek bunları da *paracılar* ve *paracı olmayanlar* olarak ayırmaktadır. Paracılar enflasyonu kontrolde paracı mali politika uygularken; paracı olmayanların teorik olarak düşünülebileceğini belirtmektedir. J.E. Meade esnek olmayan fiyatlardan hareket eden grubu *Keynesyen ola-*

Ancak 24 Ocak 1980'den sonra önemli sayılabilecek başarılar elde edilmesine rağmen, ekonomimizin düzlüğe çıktığını söylemek güçtür. Yatırımlar henüz tam anlamıyla harekete geçirilememiştir; fiyat artış oranları bir ölçüde düşürülmesine rağmen yine de yüksek sayılabilecek oranlarını korumaktadır; zamlar ve günlük kur ilanlarıyla belirlenen liranın değer düşüşü devam etmektedir. Yoksa işlerliğe kavuşturulmak istenen fiyat mekanizmasını engelleyici sapma mı vardır?

Bu soruya evet cevabı vermek gerekir. Çünkü; piyasa ekonomisinde toplumun refahı, Pareto optimum koşulları içinde en yüksek noktaya çıkar, kaynaklar en etkin kullanılır. Ekonomiyi piyasa mekanizmasından saptıran birçok etken olabilir. Bunlardan ekonomimizde görünen en önemlisi; fiyatlar genel seviyesinin sürekli yükselişi karşısında ücretlerin (özel ve kamu) bunu izleyememesi nedeniyle oransal olarak diğer üretim faktörlerinin milli gelir içindeki paylarının (faiz, kâr, rant) artmasıdır. Bunun ekonomideki etkileri bakımından anlamı, emek dışındaki diğer faktörlere toplumca *gizli üretim sübvansiyonu* verilmesidir. Bunun da faktörlerin milli gelirdeki paylarının faktör fiyatlarını yansıttığını düşünürsek, ekonomideki dengeyi Pareto optimum koşullarından saptıracağı açıktır².

Faktörlerin milli gelirdeki paylarının faktör fiyatlarını yansıttığını söylerken makrodan mikroya bir geçiş vardır ve yazınmda esasını bu nokta teşkil etmektedir. Bu nedenle bu nokta üzerinde durmakta yarar vardır.

Aslında konuya toplam ürünün tamamıyla marjinal verimliliklere göre faktörlere dağıldığını ve geriye hiç bir kalıntı kalmadığının noktasından yaklaşılabılır. Bu yaklaşma genellikle homojen fonksiyonlardaki Euler Teoremi ile yapılmaktadır. Euler teoremine göre;

$f(x, y, \dots, z)$, "m". dereceden homojen bir fonksiyonsa;

$$x \left(\frac{\partial f}{\partial x} \right) + y \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right) + \dots + z \left(\frac{\partial f}{\partial z} \right) \equiv mf$$

olur; ya da üretim faktörlerindeki artışlar dikkate alınırsa ve yine $f(x, y, \dots, z)$ "m". dereceden homojen bir fonksiyonsa;

$$f(\Delta x, \Delta y, \dots, \Delta z) \equiv \Delta mf \text{ olur.}$$

rak nitelemekte; onları da *paracılar ve paracı olmayanlar* olarak ikiye ayırmaktadır. Bunlardan birinciler enflasyonu kontrolde paracı mali politika uygulayanlardır; ikincisi ise tam istihdama ulaşmak için paracı olmayan mali politikayı tercih edenlerdir. Keynesyen paracıları da para stoklarını kontrolden hareket edenlerle, para akımlarından hareket edenler olarak ayırmaktadır. Bu tasnif içinde ülkemizdeki paracı politikaları, enflasyonu kontrolde esnek olmayan fiyatlardan hareket eden Keynesyen paracılar içinde mali politika uygulamasında para stoklarına ağırlık veren gruba sokmak mümkündür.

2. Ekonomide selektif olarak himaye edilmesi zorunlu sanayi ve firmalar olabilir. Bunlar için sübvansiyon politikalarının *açık ve net* bir şekilde izlenmesi gerekir. Sübvansiyon politikalarının açık ve net olması sosyal maliyetlerin bilinecek, gelecekte dış rekabete açılabilmesi ya da başka nedenlerle (savunma, sağlık vb.) sübvansiyon verilmesinin değerlendirilmesi için gereklidir.

Buradan,

$$dx \left(\frac{\partial f}{\partial x} \right) + dy \left(\frac{\partial f}{\partial y} \right) + \dots dz \left(\frac{\partial f}{\partial z} \right) \equiv \Delta mf$$

bulunur³.

Tam rekabet piyasa koşullarının geçerli olduğu durumda ifadeleri, ürünün piyasa fiyatı (P) ile çarparsak sonuç değişmez.

$$x \left(\frac{\partial f}{\partial x} p \right) + y \left(\frac{\partial f}{\partial y} p \right) + \dots z \left(\frac{\partial f}{\partial z} p \right) \equiv mfp$$

Tam rekabet piyasasının geçerli olduğu bu durumda üretim fonksiyonu doğrusal ve homojendir. Ancak tam rekabetten aksak rekabet piyasasına geçilince ürün piyasada daha fazla satılabilmesi için fiyatı düşürmesi gerekir. Özdeşlikte,

$$x \left(p \cdot \frac{\partial f}{\partial x} + f \frac{\partial P}{\partial x} \right) + y \left(\frac{\partial f}{\partial y} + f \frac{\partial P}{\partial y} \right) + \dots z \left(p \cdot \frac{\partial f}{\partial z} + f \frac{\partial P}{\partial z} \right) \equiv mfp$$

3 Aynı durum oranlar teoreminden hareketle elde edilebilir. Eğer üretim fonksiyonu,

$Q = f(x, y, z)$ şeklinde ise, ölçeğe göre sabit verimden;

$$\frac{dQ}{Q} = \frac{dx}{x} = \frac{dy}{y} = \frac{dz}{z} = k \text{ (sabit).}$$

Oranlar teoreminden:

$$k = \frac{a}{b} = \frac{c}{d} = \frac{e}{f} \text{ ise,}$$

$$k = \frac{fa + mc + ne}{fb + md + nf} \text{ olur.}$$

Oranlar teoremini üretim fonksiyonuna uygularsak ve her oranı Q'nun birinci kısmı türevi ile çarparsak;

$$\frac{dQ}{Q} = \frac{\frac{\partial Q}{\partial x} dx + \frac{\partial Q}{\partial y} dy + \frac{\partial Q}{\partial z} dz}{Q} = \frac{\frac{\partial Q}{\partial x} x + \frac{\partial Q}{\partial y} y + \frac{\partial Q}{\partial z} z}{Q} \text{ elde edilir.}$$

Buradan;

$$\frac{\partial Q}{\partial x} x + \frac{\partial Q}{\partial y} y + \frac{\partial Q}{\partial z} z - Q \equiv 0$$

ve

$$\frac{\partial Q}{\partial x} dx + \frac{\partial Q}{\partial y} dy + \frac{\partial Q}{\partial z} dz - dQ \equiv 0$$

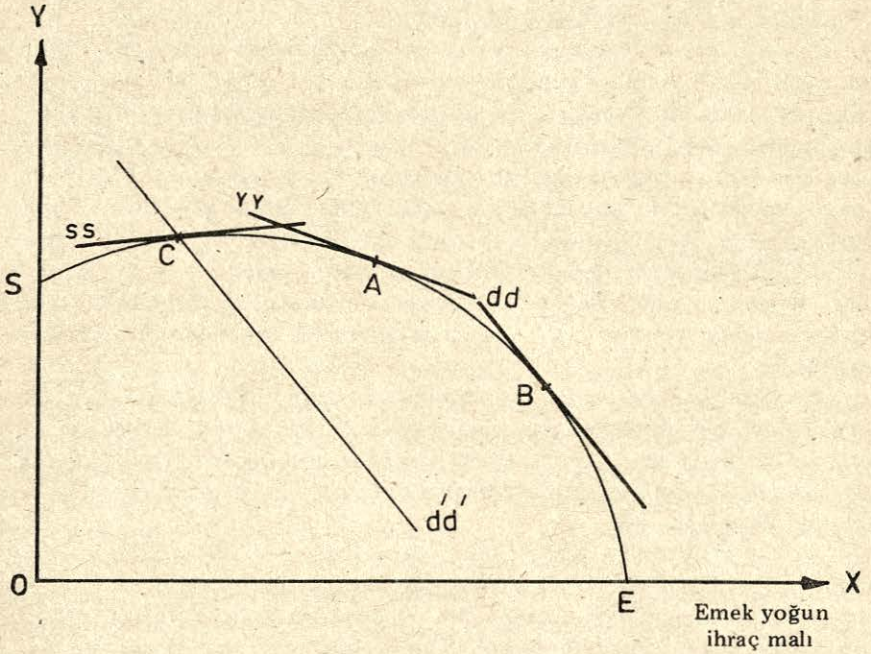
olur. Q'nun birinci kısmı türevleri (x, y ve z) faktörlerinin çok küçük artışları karşısında marjinal ürünü vereceğinden ölçeğe göre sabit verimler halinde elde edilen ilk özdeşlik, toplam ürünün faktörlerin marjinal verimlerine göre faktörlere paylaştırıldığını ve geriye hiç bir kalıntı kalmadığını gösterir. Elde edilen ikinci özdeşlik ise toplam üründeki artışında aynı şekilde, faktörlerin marjinal verimliliklerine göre faktörlere paylaştırılacağını ve yine geriye hiç bir kalıntı kalmayacağını açıklar.

şeklini alır. Toplam ürün yine faktörlerin marjinal hasılatlarına göre dağıtılmış, kalıntı kalmamıştır. Fakat homojen üretim fonksiyonu, birinciden daha büyük dereceden bir fonksiyon durumunu almıştır.

Mikro açıdan ispatlanan bu durumu, makro açıdan milli gelirin faktörlere dağılımını yansıttığı da genel olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle faktörlerin milli gelirdeki paylarının faktör fiyatlarını yansıttığını varsaymak gerçekçi olmaktadır. Faktörlerden birine gizli ya da açık sübvansiyon vermekte Pareto optimum koşullarını bozacaktır. Pareto optimum koşullarında üretim faktörlerinin marjinal verimlilik oranları, üretim faktörlerinin fiyat oranlarına eşitlenmiş olduğu halde, yeni durumda emek dışındaki üretim faktörlerinin fiyatı, emeğin fiyatına göre pahalılaşmış olduğundan, üretim kaynakları emek dışındaki faktörlerin yoğun olarak kullanıldığı mallar üretiminden, emek yoğun mallar üretimine kayar. Böylece emek yoğun mallar üretimi artar, emek dışındaki üretim faktörlerinin yoğun olarak kullanıldığı mallar üretimi kısılır. Emek dışındaki faktörlerin yoğun olarak kullanıldığı mallar üretiminde marjinal verimlilik yükselmiş, emek yoğun mallarda ise düşmüştür. Faktör fiyatlarında, faktörlerin marjinal verimlilikleri oranları eşitlenmesi koşulu gereği değişir, emek dışı faktör fiyatları emek fiyatına göre yükselir ve ayrıca emek yoğun mallar oransal olarak diğer faktörlerin yoğun olduğu mallara göre ucuzlar. Böylece, emeğin fiyatının düşmesi ve diğer faktör fiyatlarının ise yükselmesi, emek yoğun mallar üretimini kârlı hale getirmesine rağmen bu tip malların fiyatlarının oransal olarak diğer grup mallara göre düşmesi, sermaye birikimi için yönlendirilmeye çalışılan cebri tasarrufları verimli yatırımlara dönüştürmede çekimser bırakır. Fiyat mekanizmasının hem mal ve hizmet hem de faktör piyasalarındaki görünmez elinin kılacağı etkin kullanımı yerini emek dışı faktörler açısından kolay kazançlara bırakır. Spekülatif harcama ve yatırımlar başlar. Ekonomide teknolojik gelişmelerin yapılması ya da transfer edilip uygulanması güçleşir. Düşük reel ücretler istihdamı da artıramaz.

Dış ticaret açısından ülke izlediği ekonomik program doğrultusunda ihracatı arttırmak istemektedir. Ancak oransal faktör zenginliği bakımından emek yoğun bir ülke ise; emek yoğun mallara yönelerek ihracatını arttırması gerekirken, emek dışındaki diğer üretim faktörlerine gizli üretim sübvansiyonu verilmesi sonucu, Pareto optimum koşulları altında ithal edilmesi gerekli malların marjinal sosyal maliyeti yüksek olarak üretilip ihraç edilmesi sonucu ortaya çıkabilir. Emek dışı üretim faktörlerinin yoğun olduğu malların pahalı üretilip ihracatları, ihracat teşviki paralelinde alınan vergi iadesi, prim vb. önlemlerle olur. Bu da aynı üretimin ihracat halinde gizli sübvansiyona ek olarak açık sübvansiyonu demektir. Bunun anlamıda ülkenin refahının serbest ticaret ve hatta otarşi durumuna göre azalmasıdır. x eksenine emek yoğun mallar, y eksenine diğer faktörlerin yoğun olarak kullanıldığı malları gösterir olarak ele alınan bir üretim imkânları eğrisinde, sübvansiyondan sonra üretim noktası Pareto optimum koşullarına göre belirlenen otarşi ve serbest ticaret halindeki üretim noktalarının solunda bulunacağından (serbest ticaret halindeki üretim noktası, otarşi halindeki sağındadır), sübvansiyon olmaması halindeki serbest ticaret tüketim noktasının altında kalır. Bu da daha düşük bir refah durumunu yansıtır. Refah kaybı, sübvansiyon oranının büyüklüğüne bağlıdır. Durumu şekil 1 de izlemek mümkündür.

Sermaye yoğun
ithal malı

Şekil - 1

- A — Otarşi halindeki üretim ve tüketim noktası
B — Serbest ticaret halindeki üretim noktası
C — Sübvansiyondan sonra üretim noktası
yy — Otarşi halinde yurtiçi fiyat
dd ve d'd' (birbirine paralel) — Dünya fiyatı
ss — Sübvansiyondan sonra yurtiçi fiyat

24 Ocak uygulamalarından önce, sonrada fiyatlar karşısında ücretlerin (geçmişteki fiyat yükselmeleri karşısında reel anlamda gerilemeleri bir yana) oransal olarak düşüşü dikkate alınırsa ekonomimizdeki bu sapma açıkça görülür.

Petrol fiyatlarının dünyada yükseldiği 1973 yılını 100 olarak alırsak;
1973 = 100

Yıllar	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi	Ortalama Günlük Ücret	GSMH (Cari Fiyatlarla)	GS Sabit Sermaye (Cari Fiyatlarla)
1980	1062	776	1430	1322
1981	1424	931	2121	1962

Kaynak: IMF, International Financial Statistics, December 1982 ve DIE, 1981 İstatistik Yıllığından yararlanarak düzenlenmiştir.

bulunur. Rakamlardan anlaşılmalıdır ki, ücret seviyesindeki yükselme fiyatlar genel seviyesinin altında kalmış; diğer yandan da GSMH daki artış gayrisafi sabit sermayeden fazla olmuştur. Kısaca, GSMH daki artışlardan ücretlere gitmeyen kısmının gayrisafi sabit sermayeye gittiğinde şüphelidir.

Bu durumda yapılması gereken piyasa mekanizmasının işlerliğini sağlamak, Pareto optimum koşullarını geçerli kılmaktan ibarettir. Bunun ülkemizde 24 Ocak İstikrar Programı çerçevesinde yapılabilmesi için iki alternatif vardır. Birincisi, sübvansiyon verilen faktörlere sübvansiyon oranı kadar vergi uygulamaktır. Ancak sübvansiyondan yararlanan emek dışındaki faktörlerin belirlenmesinin güçlüğü ve ayrıca vergilemenin zorluğu dikkate alınca pratikte birinci alternatifin uygulama imkânı zayıftır. Bunun için, ikinci alternatif olan, ücretlerin diğer faktör fiyatlarına göre oransal gerilemesini ortadan kaldıran ücretlerin fiyatlara göre endekslenmesi daha uygundur ve endekslenmesinde mümkün olduğu kadar kısa sürelerle yapılması gerekir. Ülkemiz koşulları dikkate alınrsa, endeksin 3 aylık aralarla yapılabileceği söylenebilir.

Endekse girecek temel mal ve hizmetlerin fiyatları; hem gelir grupları hem de aile bütçeleri içindeki yerlerine göre ağırlıklandırılabilir. Ayrıca endeksin hesaplanmasında, sanayi ya da firma düzeyinde verimlilik artışları ile maaşlar için (kamu personeline verimlilik tayini güç olduğundan) bir yıl önceki genel ekonomik büyüme oranı dikkate alınabilir.

Dikkat edilirse, ücretlerin endekslenmesi, sadece ücretlerin artışı için değil, piyasa ekonomisinin işlerliğe kavuşturulması amacına yöneliktir. Kaldı ki, endekslemenin bir süre sonra fiyat yükselişlerini düşürmesi de beklenir. Çünkü, tamamlanmış mal ve hizmet fiyatlarının belirlenmesinde, emek faktörüne göre, diğer üretim faktörleri daha aktiftir. Bu nedenle, gizli üretim sübvansiyonunun ortadan kalkmasıyla, büyük bir ihtimalle ücretlerin endekslenmesi sonucu fiyat yükselmelerinin yavaşlamaları sözkonusu olacaktır. Diğer taraftan, ücretlerin reel anlamda düzeylerini korumaları talebe ve dolayısıyla yatırımlara istikrar getirir.

Aynı zamanda *paracı (monetarist) uygulamalarda yapısalcı (structuralist) düşüncenin cebri tasarruf - yatırım modeline dayalı ekonomik gelişmeye yer arama çelişkisi ortadan kalkar*; paracı politikanın yatırımcıların öz kaynaklarına dayalı, dışa açık sermaye birikimi modeli çelişkisiz işler.